

Tasnády Erika

A Széki Televízió húsz éve

Bevezetés

Jean-Pierre Le Goff szociológus szerint két fogyasztási cikk játszott lényeges szerepet a francia hagyományos társadalom felbomlásztásában: a televízió és a személygépkocsi (Le Goff 2012: 159). Kis időeltolódással ugyan, de az erdélyi társadalomban ugyanez a képlet érvényesült (lásd Gagyí 2009a). Jelentős társadalmi mobilitást, a horizont kitágulását – gyakran szétesését – okozta a tévé és az autó. „A televízió igen nagy szerepet játszik az informáláson túl az általános kulturális, értelmező keretek kialakításában” – írta Gagyí József (Gagyí 2009b: 138). Pierre Bourdieu terminusát használva úgy is mondhatjuk, a televízió sajátos „szemüvegén” keresztül tanítja meg látni a nézőt (Bourdieu 1996: 18).

E dolgozat egy vidéki médium, a Széki Televízió húsz éves működésének feldolgozása felé tett első lépés. Az anyag digitalizálása után a felvételek, műsorok, portréfilmek több néprajzi–szociológiai szakág számára lehetnek majd hasznosak.¹ Távlati céloom a televíziónak az éneklési szokásokra gyakorolt hatását vizsgálni, de ehhez a teljes anyagot ismernem kell. Egyelőre a Széki Televízió „életútját”, sajátos „szemüvegét”, illetve társadalmi–kommunikációs funkcióit teszem vizsgálatom tárgyává.

A széki tévé a rendszerváltozást követő átmeneti időszakban egyengette az utat a folklorizmus újabb, hagyományápoló, revival jellegű megjelenési formái felé. A helyi népi kultúra felkarolásával, felértékelésével egy olyan pozitív mi-kép kialakulását segítette elő, melyet még a kivetkőzött, a hagyományokat nem folytató emberek is vállalnak.

¹ A VHS kazettákon levő felvételek mentése, digitalizálása folyamatban van. 2016 tavaszára remélhetőleg elkészül. Az anyag a KJNT gyűjteményei között lesz megtalálható.

„A televíziónak átrendező hatása van.” – írta Gagyí József „A változó társadalomtörténeti helyzetben, a modernitás és posztmodernitás átmenetei közepette közösségi igazodások, határok, értékek termelődnek a tömegkommunikáció bűvkörében” (Gagyí 2009b:138).

Kutatóként nem kívánok értékítéletet mondani a tévé által egyengetett társadalmi jelenségről, legfeljebb megkísérelhetem felbontani, megérteni azt. Mindenképpen figyelemre méltó, hogy a szóban forgó média által sugallt értékrendben a helyi népi kultúra, s ezen belül is a népdal, a népzene különös presztízsnek örvendett. Persze, az már más kérdés, hogy a helyi felfogásban mit is tekintettek népdalnak.²

Nem ritka jelenség, hogy a tévé központi helyet vívott ki magának egy társadalom életében. Az viszont már egyedi, hogy viszonylag hosszú időn keresztül képes volt megmaradni úgy, hogy a maga választotta normákhoz, periferikus kánonokhoz, a domináns mellett más történelmi narratívákhoz is igazodott, s közben egy teljes, osztatlan lokális közösséghez szólt.³

A népi kultúra funkciója a tévé képernyőjén, természetesen, teljesen megváltozott, ezért még az idős asszonyok vagy férfiak által régies stílusban előadott „széki lassú” és „magyar” énekek sem tekinthetők azonosnak azokkal, melyeket hajdanában a helyi életvilág táncos alkalmakor énekeltek. A képi és beszélt nyelvezet a helyi elvárásoknak felelt meg: a közönség és a szerkesztő-riporter értették egymást, s a befogadás ugyanazon „érzelmi mintáit” ismerték, használták (Bausinger 1983: 64).

A Széki Televízió „előtörténete”

Szék község még alig fél százada veszítette el városi rangját az 1940-es években, amikor a néprajzi jellegű érdeklődés kereszttüzébe került. A hajdani leszegényedett, több traumát elszenvedett várost a polgárság mellett nemesek, kisenemesek lakták. A rendi öntudat, a társadalmi presztízs maradványai valószínűleg ott munkáltak a mélyben akkor is, amikor hordozói már földművelésre, cselédkedésre kényszerültek. Ez nyomokban ma is felfedezhető a lakosság azonosságtudatában, önértékelésében. Mennyivel

² A népdal terminus problematikájáról lásd Küllös 2004: 11–30, Tasnády 2015.

³ Ennek jelentőségét ma, a televízió megszűnte után tudjuk érzékelni: az idős emberek gyakran már egyáltalán be sem indítják a tévékészüléket.

jelenvalóbb lehetett még mindez a második világháború tájékán! Kezdetben a községbe látogató kutatókat a „jobb családok” szokták volt elszállásolni. Mára mindez „demokratizálódott”; igaz, a látogatók száma is sokszorosára emelkedett.

Lajtha László, Kodály Zoltán, Kós Károly, Jagamas János, Nagy Olga, majd Martin György, Kallós Zoltán, a Gulyás-testvérek gyűjtöttek Széken – hogy csak néhányat említsünk híresebb kutatóink közül. Óáltaluk vált Szék „címeres” hagyományörző faluvá, s ezért kultúráját, mint megőrizendő, ápolandó tárgyi valóságot, s nem csupán mint éltető közeget kellett megta-
pasztalnia. A táncházmozgalom képviselői is a kanonizált értékekért mentek és mennek ma is Székre.

A hajdani falubíró házában szállt meg annak idején Kodály Zoltán, s egy másik „jó családnál”, Juhoséknál szokott lakni Kallós Zoltán, Martin György, majd náluk szálltak meg a Gulyás-testvérek is 1969-ben, amikor a *Széki lassú* című filmet forgatták. A Juhos család fiúgyermeké, a későbbi Széki Televízió operátor-technikusa számára e látogatók valós és rendszeres kapcsolatokat jelentettek.

Szék kapcsolati hálózata a városi kutatók hatására igencsak kiterelődött. Mindez, mondhatnánk, a széki tévé előtörténetéhez tartozik, bár nincs közvetlen összefüggés e látogatók, illetve a későbbi televízió intézménye között.

Mihelyt a figyelem ráterelődik, a népi kultúra megmerevedik: nyitott, rugalmas, örökös mozgásban-változásban levő rendszerből zárt, rugalmatlan rendszerré válik. Miként arra Hermann Bausinger elemzésében rámutatott, legyenek bár az adott kultúra felfedezői, népszerűsítői hivatásos gyűjtők–kutatók, avagy lelkes hagyományörzők, az eredmény mindenképpen a folklorizmusnak nevezhető jelenség lesz (Bausinger 1983: 79–95). Ezt, Bausingerrel egyetértve nem szánom értékítéletnek, s nem kívánom esztétikai szempontok alapján elemezni. A folklorizmus a „tisztá” népi kultúra továbbélésének természetes állapota, s épp a városi, magas kultúra váltja azt ki. A 20. század második felében a városi elittel kapcsolatba kerülő gyermekek abban a tudatban szocializálódtak, hogy kultúrájuk magyar, nemzeti érték, közkinccs, s ezt kötelességük megőrizni. A kollektív memória (Gyáni 2014) pilléreit, sokrétű befolyásnak engedve, valószínűleg az ötvenes évek táján kezdték el letenni.

Ezzel korántsem vitatom el a széki népi kultúra értékét. Csupán annyit jegyeznek meg, hogy másutt is végeztek nagyszabású néprajzi gyűjté-

seket, de a folklór nem vált törvénytörően mindenütt a kollektív identitás komponensévé.

Szék község lakóinak, mondhatnánk, abszurd helyzetből kellett megtalálniuk a kivezető utat. Egyrészt a városi elit értékítéletének súlya alatt a nyitott, örökké változó kultúra helyett egy zárt rendszerű kultúrát volt/lett volna kötelességük felmutatni. Reprezentációra, s az ebből származó morális és anyagi haszonra csak azok számíthattak, akik ezen elvárásnak eleget tudtak tenni. Másrészt a falunak az állandóan változó technikai-társadalmi környezettel, ízlésvilággal is lépést kellett tartania, már csak azért is, mert ugyancsak elmarasztaló ítélet illette (volna) őket más társadalmi terek felől (meg különben is igényelték).

Széknek fel kellett vállalnia az „ellenvilág” (Bausinger 1983: 215) szerepét: ideállá, népi/nemzeti etalonná vált, a világtól elzárt, hagyományába bezárkózó településsé,⁴ ahova elzarándokolhattak a városi érdeklődők. Csakhogy hovatovább már megszervezett, kiigazított, ápoló dolog lett a széki hagyományos világ, s ebben sajátos szerepkör jutott az „adatközlők”-nek. A reprezentáció szerepét különféle modellekből, viselkedési mintákból, kommunikációs aktusokból vonatkoztathatta el a helyi lakos. Amikor „megszületett”, a Széki Televíziónak lényeges szerep jutott a két világ közötti kommunikációban, a lehetséges modellek felvonultatásában.

A reprezentációnak, természetesen, nem tudott, és nem is akart mindenki behódolni. A 20. század második felének szülöttei közül egyesek értelemszerűen hagyományörzőkből hagyományápolók lettek, mások pedig hagyományvesztők. A hagyományápoló réteg küzd a helyi kultúra megmentéséért, fennmaradásáért; számukra ennek elvesztése identitásukat fenyegeti.

Nem kis feladat egyszerre felvállalni az „értékvesztő” falut, illetve a városi értelmiségi réteg visszajelzéseiből (gyűjtési szituációkból, a faluról készült könyvekből, kiadványokból, filmekből, stb.) elvonatkoztatott kánont. Ez a szerep jutott a Széki Televízió szerkesztőjének. Ezt a nehéz egyensúlyi pozíciót csak súlyosbította a tény, hogy más tévéktől leválva, külön utat járt, s nem a globalizáció-diktálta határtalanságot, de inkább a biztonságnak tűnő bezárkózást választotta.

⁴ Bár a főútvonalaktól távol esik, Szék lakói mindig is intenzív kapcsolatot tartottak mind a környező városokkal (Kolozsvárral, Szamosújvárral), mind a környező falvakkal. Mégis közhelynek számít Szék bezártsága.

A Széki Televízió húsz éve

Széken, az ezredfordulón átívelő húsz évben a hagyományápolásnak és hagyományörzésnek egy igen sajátos módja alakult ki, melynek közege a kábeltelevízió lett.

1993-tól 2013-ig, ha a látogató vasárnap érkezett Székre, akkor minden házban a hang- és képi aláfestést a helyi műsor szolgáltatta a beszélgetésekhez. Nagyobb események, ünnepek alkalmával minden nap volt helyi adás. A tévé a székiekről a székiekhez szólt. Bár van még Erdélyben más, saját tévécsatornával rendelkező község, a Széki Televízió, hagyományörző/hagyományápoló falu szolgáltatójaként mégis egyedülálló volt a maga nemében.

A Széki Televíziót a Juhos–Szász házaspár vezette, rendezte. Ők végeztek mindent saját lakásukban, mely egyszersmind a stúdió funkcióját is betöltötte. A tévészerelő férj, Juhos István, Őcsi, a technikai részt vállalta magára, a hajdani banki tisztviselő feleség, Szász Rozália pedig a többi: ő volt a szerkesztő-riporter, ő tartotta a kapcsolatot a publikummal is (s aki a székieket egy kicsit is ismeri, tudhatja, hogy ez bizony hálátlan és nehéz feladat).

A széki kábeltevé egy gyergyói cég kirendeltségeként jött létre. A tulajdonosnak személyes kötődése volt Székhez, s Szász Rózsika szavaival, „valahogy még szívügye is volt, hogy valami jót tegyen a magyarságért”. Számára érdekes volt, hogy a Székelyföldön kívül is létezik tömbmagyarság Erdélyben, és szeretett volna valamit tenni érte: ezért hozta létre ezt a különálló tévét. A Széki Tévé nem tartozott máshova, csak „direktbe hozzájuk, Gyergyóhoz.”⁵ A tévé tulajdonosa egy közös magyarországi ismerős révén fordult a Juhos–Szász házaspárhoz, ugyanis tudták, hogy Juhos István tévészerelő.

Kezdetben a helyi adást vasárnaponként sugározták, ún. konzervműsorokat közvetítettek, amelyeket készen kaptak, „licenzúrázva”. A Bukarestben cenzúrázott anyagot Gyergyóba küldték, onnan pedig Székre. Ám ezek a műsorok a székieket nem elégitették ki. Szász Rózsikát idézve, *aki ismeri a székieket, az tudja, hogy őket nem nagyon érdekel más világ, elég az övéké. Őket az nem izgatta, hogy mi van Gyergyóban, Székelyföld-*

⁵ Az interjúk, melyekből e dolgozatban idézeteket közlök, 2015 júniusában, illetve szeptemberében készültek a Juhos–Szász család lakásán, Széken.

dön. Mindig azt mondták, hogy az volna az érdekes, hogyha azt látnák, hogy mi történik itt.

A kilencvenes évek elején a székiek még nem rendelkezettek olyan „szemüveggel”, mellyel a székelyföldi adót érdeklődéssel nézhették volna; az idegen világ, idegen nyelvezet az idősebb generációk számára valóban érdektelen és érthetetlen lehetett.

Henri Bergson filozófus állította – s a neurológiai kutatások is megerősítették –, hogy egy tárgynak csupán a minket érdeklő aspektusait látjuk (Bergson 1939: 10–44, Tórey 2004: 34–35). Gilles Deleuze szerint az emberi agy az akció–reakció elve szerint működik. Esetünkben a tévériporter által elindított gondolat az akció. A néző felfogja, s agya a lehetséges válaszok között válogat: ez a percepció.

A székiek csak azt látták a tévében, amit láthattak, amit „megválaszolhattak”: a riporter azon akciójára reagálhattak, amely világukhoz, gondolkodásmódjukhoz igazodott. Nem csoda, ha a kilencvenes évek elején még nem voltak receptívek a tévé konzervműsorai iránt. Valószínűnek tarthatjuk, hogy a tévéjük illetően fordulása nélkül mégiscsak hozzáidomultak volna az „idegenhez” is. De jókor volt a legjobb helyen Szász Rózsa, aki az ő nyelvükön szólalt meg.

Hát akkor aztán, ezen elgondolkozva, kezdtünk ilyen felvételeket készíteni itt, a helységben, és hát időnként úgy be-beloptunk a műsorba ebből is, mert erre nekünk nem volt engedélyünk. Így kezdődött. Hát akkor hadd legyen valami olyasmi is, ami őket érdekli. Kezdtük azzal, hogy széki énekeseket közvetítettünk, akkor más népdalénekeseknek a repertoárjából is például átvettünk ugyancsak széki énekeket, széki dalokat, azokat közvetítettük. Ilyen köszöntők voltak ezek, névnap, születésnap köszöntők, hirdetések stb. stb... Zenei aláfestéssel mentek, ami van általában minden helyi adásban tulajdonképpen, de ez egy kicsit kiszínezte a dolgokat, s láttuk, hogy az emberek úgy ráharaptak, és nagyon érdekli őket.

A szerkesztő felvetette a tulajdonosnak, hogy jó volna mindezt legalizálni, mert azért ez nagyon kockázatos volt! Nem kis pénzbe került ez abban az időben, ezt fontos tudni – s azért a székiek is jó volna, hogyha tudnák, hogy ez elég nagy áldozatba került, mert kis cég lévén (tehát kevés bevétel után) elég sokba került ez az engedély. Ezután közvetíthették saját műsoraikat. Persze, ez azért úgy ment, hogy a bukaresti CNA⁶ ki-

⁶ Consiliul Național al Audiovizualului, Országos Audiovizuális Tanács

jött, itt helyben az anyagokat átvizsgálta, cenzúrázta... Hát cenzúrázta, amikor cenzúrázta, s aztán akkor, amikor! És mi is adtunk neki annyit, amennyit akartunk, és azt, amit akartunk, azt adtuk oda a kezébe... Hát csak azt vizsgálhatták ők, amit adtunk, és mi azt adtunk, amit adhatunk, de még amellettt volt sok minden... – mondta Szász Rózsika. Nem jártak különösebben utána...

A Széki Tévé saját adása vasárnap, főműsoridőben volt, délután öt órától: ezt Széken mindenki tudta és várta. Reggel kilenctől délután öt óráig köszöntők szövegei vonultak a képernyőkön: névnap, születésnap hirdetések, zenei aláfestéssel. Természetesen ezt is a helyi stúdió intézte. Időről időre, egy–egy fontosabb esemény, ünnep alkalmával hétköznap is „megnyitották a csapat”. Ilyen rendkívüli esemény lehetett például egy haláleset vagy egy fesztivál, például a Széki Napok (akkor minden nap sugározták felvételeiket, s az estére elkészült anyagot éjszaka le is adták, úgy frissiben). És akkor ez volt az érdekes, hogy az emberek ilyenformán tudtak bekapcsolódni a Széki Napokba. Tehát azok is, akik egyáltalán nem jártak ott személyesen, tudták, hogy nem baj, mert éjjel egy óraker már nézhetjük, mert *meglátjuk az aznapi eseményeket*. Másrészt minden egyházi ünnep alkalmával (például húsvét, karácsony) külön műsort készítettek, s ilyenkor a három ünneppon keresztül reggeltől estig közvetítették azt.

A Széki Televízió a helyi élet szerves részévé vált. Bár kezdetben az emberek *nehezen álltak kötélnék*, nem szívesen beszéltek a kamera előtt, lassacskán megszokták, megszerették, sőt igényelték. A helyi tévében megjeleni már rangot jelentett a lokális társadalomban.

Az emberek önként is jelentkeztek, hogy szeretnének énekelni, vagy szeretnének egyet-mást bemutatni. *S ez bánt engem nagyon*, – vallotta Szász Rózsika – *hogy nem tudtam mindannyiukat szerepeltetni, és most utólag mindig eszembe jut, hogy egy-egy öreg hogy elment szegény, és én nem tudtam teljesíteni az ígéretemet. Mindig jöttek és mondták, hogy „Rózsika, én ezt vagy azt olyan szépen el tudom fűjni, s mikor tudnád levenni?”, így mondták, „mikor tudnád levenni?” Akkor, persze ez nem úgy ment, hogy na, azonnal, s hát két alkalommal is megtörtént, hogy amikor már mentem volna, ugyanazon a napon reggel szólott a harang, és, mintha a szívembe kondult volna, hogy vajon kinek, és kiderült, hogy épp annak az illetőnek, akihez aznap készültem. Ez aztán borzasztó lelkiismeretfurdalást tud adni nekem mái napig is.*

Helyi szinten, kis léptékben ugyanaz játszódott le, mint a nagy, nemzeti tévécsatornáknál szokott: „A televízió képernyője egyfajta Nárcisz-tükre, narcisztikus magamutogatási hely lett napjainkban” – állapította meg Pierre Bourdieu a francia televízióról készült kritikai elemzésében. „Úgy tűnik, [...] nagyon világos, hogy nem azért vagyunk ott, hogy mondjunk is valamit, hanem egészen másért, azért, hogy láttassuk magunkat és lássanak bennünket” (Bourdieu 1996: 11).

A helyi riporternek a székiek jobban megnyíltak, mint az idegeneknek, akikkel gyakran szóba sem igen akartak állni, *azt mondták, őket az nem érdekli, nekik az nem érdekes, és nem is pazarolják az idejüket sem arra, és különben is, hiába...*

Egy anekdota szerint egy alkalommal a Duna televízió stábját bizonyos öreg emberekhez irányították, hogy énekeljenek. *Na jó, szót is fogadtak, s pont, mikor lejárt a felvétel, s kérdezték, „s miko látjuk meg magunkat?”, azok mondták, hogy „pontosan nem tudjuk, de majd Rózsikát értesítjük”. „Há’ hogy, há’ nem Rózsika fogja közvetíteni?” Mondták, hogy nem, mert ezt a Duna tévé. „Á, a Duna tévé? Na, az má’ nem semmi!” Szóval az már nem volt érdekes. A széki tévé, az igen, annak volt rangja! És ilyenformán, hogy az embereket felemelte egymás szemében.”*

A műsorokban helyi mesterségek utolsó gyakorlói, ismerői beszéltek munkájukról, s közben önmagukról is. Bútor- vagy tányérfesők, női- és férfiruhák, viseletek készítői, fafaragók, építőmesterek, zenészek jelentek meg a helyi adásokban. A széki szimbólummá vált szalmakalap első készítője mutatta be mesterségét.⁷ Öregasszonyok meséltek a fonásról, s természetesen a fonókról, és persze a fársáangi multságokról, Győri Kali néziről... Háborút megjárt öreg férfiak történeteiből egy másik, a falu határain túli világról is hírt kaptak a „szíkiek”. Egy hajdani kiskatona jelen volt Horthy István repülőjének lezuhanásakor, másik pedig oroszul is megtanult a fogságban. A műsorokban a helytörténet nevezetességeiről is gyakran megemlékeztek: a fürdőtelepről, a henczi gazdasági iskoláról, sóbányáról, mindarról, ami egy fényesebb, polgári múltra emlékeztetett. Felekezeti vagy nemzeti hovatartozástól függetlenül mindenkit megkerestek, akinek a tévé számára érdekes mondanivalója volt. S a legtöbb beszélgetés végén elhangzott a kérdés: „Nem énekelne nekünk valamit?”

⁷ A Botos-kalap csak 1947 óta létezik.

A történet 2013-ban ért véget, pontosan 20 évet tartott. A tévés cég csődbe ment, elárverezték, s az új tulajdonos már nem tartotta fontosnak megőrizni a Széki Televízió helyi adását. A széki tanács szeretne volna ugyan fenntartani azt, megvásárolni a helyi stúdióra az engedélyt, de nem sikerült, pedig még a technikai felszerelést is megvásárolták hozzá *s most ott porosodik minden. A Tanács lehetett volna elvileg (a tulajdonos), de gyakorlatilag nem tudták elrendezni. Aztán azt nem tudom, hogy konkrétan milyen kifogásokat adtak Bukarestben, de biztosan megtalálják minden alkalomkor. Így is mindenki el volt csodálkozva és el volt képedve, hogy egy ilyen kicsi helység, s ennek saját stúdiója legyen! Hát persze városokon van mindenütt... Na, hát azért különleges Szék! Lezárt egy korszak, és kész. Nem lesz többet.*

A székiek nagyon sajnálják tévéjükét. *Ezt már nagyon megszokták, és kényelmes is volt – summázta Szász Rózsika. Ugyanis elmúltak azok az idők, amikor az emberek tudták egyik a másikáról, hogy ki mit csinál, mivel foglalkozik, ki mibe tűnik ki. Most már az nincsen. Az emberek el vannak idegenedve, el vannak távolódva egymástól. És akkor most ez egy olyan dolog volt, hogy megint mindenki mindenkiről mindent tudott, s azért lett akkora rangja a széki tévének tulajdonképpen. Azt [hallották], amit akartak tudni – mert hát normális, hogy mindenki azt akarta, hogy azt tudják róla, amiben kitűnt, amiben a legkülönb, amiben a legjobb volt.*

Korábban említettem, hogy a székiekkel a kapcsolattartás bizony hálatlan és nehéz feladat volt. A „jobb családok” természetesnek tartották, hogy őket elsőbbség illesse meg a szereplésben. *Ha egy szegény embert szerepeltettünk a tévében, akkor már azt mondták a gazdagok, hogy nem is jó, hogy bekapcsolják a tévét vasárnaponként. És eljöttek, és megkérdezték, hogy kinek lesz köszöntője vasárnap, mert ők ez és ez a család között nem szeretnék szerepelni. Tehát még a nevük se jelenjen meg. Eljöttek ide, haza, hogy megkérdezzék! A másik véglet pedig: hát bezzeg, mi mindig csak a gazdagokat szerepeltetjük, bezzeg mindig csak azok énekelnek!* Megegett az is, hogy két idős férfi szinte állandóan zaklatta a tévéseket azért, hogy népdalvetélkedőt indítsanak kettejük számára, hogy eldőljön, melyikük énekel jobban.

A szerkesztő-riporter

A Széki Televízió nem egyszerűen egy kábeltévé-csatorna a sok között. Több tényező összjátékának köszönhető létét, s mindenképp annak, hogy e lehetőség Szász Rózsikának adatott meg. A tévé e nagyon tevékeny ember életművének része; ebből a szemszögből nézve érthetőbbé válnak a nagy televíziós csatornáktól való deviációk, illetve talán az is, hogy a tévé működési engedélyét nem újították meg.

Szász Rozália 1958-ban született. Apja mulató kedvű csizmadia volt, a széki társadalom megbecsült rétegéből való mesterember. Bár a tömbmagyar lakosságú Szék gyermekeinek nehéz volt tanulmányokat folytatniuk a kommunizmus éveit alatt, Rózsika – saját elmondása szerint – kitartó szorgalommal tanult, a középiskola elvégzése után pedig autodidakta módon folytatta azt.

Gyermek- és ifjúkora a nagyobb léptékű Martin gyűjtések, a Gulyás testvérek filmezései, illetve a táncházmozgalom kibontakozásának ideje. Az elzárt Székre rengeteg információ eljutott. A hivatalos magyar történelmi munkák mellett többek közt Wass Albert könyveit is olvashatta, s leszűrte mindebből saját, Székre vonatkozó történelmi narratíváját, melyet kiadványaiban nevelő szándékkal tett közzé (Juhosné Szász 1999, Szász 2014).

Az 1990-es években a helyi tanács kulturális tevékenységeinek szervezésével foglalkozott. Ekkor újraindította az aprók táncát. A felülről szervezett gyermektáncot, bár kérésztől bizonyult, nem maradt hatástalan: a hajdani „aprók” jó része ma már a hagyományörző néptáncosport tagja, s az évi rendszerességgel Széki Napok tánc tábor tevékeny szervezője.

Említésre méltó az is, hogy a helyi polgármester nyilvános beszédeknek, szövegeinek megkomponálását mind a mai napig Rózsikára bízta. Szász Rozália helyi referenciának számít. Diákok, egyetemisták kérik ki szakvéleményét a széki folklórt illető témáikban, tőle várnak szakirodalmat, kölcsönöznek könyveket.

Bourdieu hívta fel arra a figyelmet, hogy a televízió képi világát is a szakvak uralják. A szerkesztő-riporter megjegyzései, kísérszövegei tulajdonképpen nagy hatást gyakoroltak a nézőkre. Szász Rózsika tévés kommentárjaival ugyanazt a célt követte, mint kiadványaival, vagy más jellegű tevékenységeivel: a nevelést, az identitás erősítését. A tévé önkifejezési lehetőségét nyújtott számára. Ez persze ellentétben állt a televízió mint média

alapvető funkciójával. Bourdieu elemzésében úgy írja le a televízió világot, mint egy hatalmas, homogén ördögi kört, ahol a riporter célja nem más, mint az egyedül hozni az egységes információáramlatban, s ezzel győzni a konkurencia felett (Bourdieu 1996: 21). A Széki Televízió mindebből csupán az egyedül hozta, az általános információáramlattal nem sokat törődött. Valóban csoda, hogy húsz évig is működhetett. Ezt csak olyan önfeláldozó, kevés pénzért sokat dolgozó, elhivatott ember végezhetette, aki a jelenkori szabadversenyben helyi szinten kiszorította a konkurenciát, legalábbis a vasárnapi főműsoridőben. A Széki Televízió identifikációs faktor lett, s így érzelmi szinten akadályozta meg más csatornák érvényesülését.

A televízió funkciói

A Széki Televízió többféle funkciót is betöltött. Informált, nevelt, szórakoztatott, s mindenk fölött identitást erősített.

Az információk elsősorban a lokális társadalomra vonatkoztak: a fontosabb helyi történekekről tudósították a nézőt. A kép varázsa átjárt minden eseményt, jelentőssé tette az időt, a helyet, a résztvevőket. A virtuális reprezentációk a mindennapok terében, közismert tárgyakhoz, emberekhez kapcsolódva materializálódtak: a „népi”, a „rég”, az „ősi”, az „értékes” konkrét képi megjelenítést nyert, s mindennek „mellékhatása” az identitás megerősítése volt. (A híradók és az eseményekről készített felvételek hasznosak lehetnének egy szociológiai jellegű kutatás számára.)

Ám ha az információkat az emberek a tévéből szerezték, akkor egyre kevesebb alkalom jutott a közvetlen beszélgetésekre. Mégsem állíthatjuk, hogy a Széki Televízió miatt változott volna meg az emberek életvitele: ez minden bizonnyal akkor is bekövetkezett volna, ha a kábeltévé csupán a gyergyói főadó által közvetített anyagot sugározza.

A híradásokkal egy lapon beszélhetünk a köszöntőkről: névnap, születésnap, évfordulók alkalmával az emberek jelezték köszöntési igényüket a „stúdióban”. A szerkesztő a köszöntőkhöz verset is fűzött. Ezek számbavétele, elemzése is fontos lenne, hiszen a kritikus, átmeneti húsz év ízlésvilágáról tudósítanak, s a bejátszott hanganyag nemkülönben. Ez utóbbi nem szorítkozott a népdal repertoárra. Nótát, népies műdalt, vagy modernebb műfajokat is felölelt. Az ének és zene metaforikus használatának kérdéskörét szintén érdemes lenne vizsgálni.

A televízió másik funkciója a nevelés volt, történelmi jellegű információk, versek, népdalok s a példaértékű élettörténetek révén. Mindez, természetesen, az egyébként izzig-vérig széki szerkesztőnő ízlésvilágát is tükrözte. Tisztában volt azzal, hogy mihez kell többlet információt csatolnia, s mi az, amit közönsége be- és elfogadhat.

A szórakoztatás is alapfunkciónak számított. A helybéliek ízlésvilágának megfelelő filmek bejátszásával szintén győzött a konkurrencia – más tévécsatornák – fölött. A székiek szinte kötelességszerűen nézték saját adójuk műsorát, amikor csak lehetett. A rendszerváltást követően sok család szerzett be magának parabola-antennát, de a Széki Televízió miatt mégis csatlakoztak a kábeltévé-hálózatra.

Hermann Bausinger szerint a televízió vette át a korábbi mesemondás szerepét (Bausinger 1983: 26). A lokális (jelen vagy hajdani) életvilágot megelevenítő narrációk az előadás és a befogadás élményét nyújtják, s „létezővé, jelenvalóvá tesznek egy lehetséges (elmúlt, elképzelt, sajátos körülmények között megtapasztalt) világot” (Keszeg 2011: 53).

A Széki Televízió egyik fő célja a csoportidentitás megerősítése volt. Ehhez az egyik legjobb „eszköz” az emlékezés volt. Régi idők, mesterségek, szokások felelevenítése által a múlt jelenvalóvá lett, mintegy igazolta a folytonosságot, az átmenetet a mába, s a sugalmazott értékrendet is legitimálta.

Az „emlékezések”, portréfilmek tulajdonképpen szerény körülmények között készült néprajzi filmek, etnofilmek. Ezek az emlékezések is, bár spontánnak tetszenek, ha nem is tudatosan, de „támogatottak”, forgatókönyvük van. Az emlékezés helyszínei, díszletei, cselekedetei (énekek, tánc, kézműves foglalkozások) a kihelyezett emlékezés megannyi megnyilvánulási formáját jelentik. E tévés felvételek egésze „mitikus térben”, „mitikus időben” játszódik: a hajdanvolt Szék eltűnt nyomai elevenednek meg, Széké, melynek valamikor tisztos helye volt a polgári társadalomban, s melyet híres emberek, királyok, főurak, majd neves kutatók látogattak meg. Érdekes volna azt is számba venni, hogy kik gyarapították a híres látogatók sorát⁸ az utóbbi időkben, Székre hivatkozni ugyanis nemzetpolitikai gesztussá vált a kilencvenes évek után.

⁸ Orbán Viktor, Tőkés László, az RMDSZ számos képviselője stb.

Kedves székiek! Ki ne tudhatná jobban, mint mi, hogy a legszebb ünnep az emlékezés. Semmi sem igazolja azt jobban, mint a mi híres Bertalan-napunk – hangzott el a Széki Tv egyik 2007-es műsorának elején. Tudvalevő, hogy mi, székiek, akarva-akaratlan sok vendéget látunk házaikban. Van azonban ezzel kapcsolatban néhány kellemetlenségünk: nagy gond számunkra az, hogy vajon mit is mutassunk nekik. Nem sok látnivaló van ahhoz képest, hogy milyen történelmi múlttal rendelkezünk. Az 1900-as tűzvész után, amikor a harangok is beolvadtak a toronyba, alig maradt műemléképület – mondta Szász Rózsika egy másik műsorában.

A múltról szóló diskurzus nem egyszerűen a múlt felidézése, annál sokkal több: kultusz, mely a lokális csoportidentitást konszolidálja. Ennek stiláris eszköze, jól bevált külső modelleket követve, a pátosz. Ez egy más korszakba, más kultúrába vezet át, mely ugyanakkor a „nagy történelemnek”, a nemzetinek is része: így vezetettek át a székiek egy közelinek tetsző, szinte jelenvaló, mégis mitikus múltba, melynek képviselői, szószólói még ott éltek, s bár egyre kevesebben, de még ma is ott élnek köreikben. A múlt a táncházturizmusnak is köszönheti divatosságát, s a helyi patrimonium részévé válását. Turizmus, kultúra és kereskedelem szinte szétválaszthatatlanul egybefonódott Széken.

Mindennek (s még sok egyébnek) a lenyomata ott lapul a húsz év videokazettáiban.

Végezetül az egyik műsor záróakkordját idézném, mely a Széki Televízió ars poeticája is lehetne: *Most pedig, filmünk vége fele, nézzük meg, hogyan néz ki Szék Henc felől. Én azt mondom, hogy szemet gyönyörködtető, amit látunk. Szép, modern házak, kertek, rendezett háztájak, jóleső csend és békesség. Eljött vajon az idő, amikor senki és semmi nem fenyeget minket? Ne higgyék! Egy nagy ellenség most is itt leselkedik a székiekre. Tudják, mi az? A feledés! Félő, hogy ez nagyobb pusztítást végez majd közöttünk, mint a tatár. Elfeledjük a múltat, azt, ami volt, amik voltunk. Azt szokták mondani, hogy aki nem tudja, honnan jön, az nem tudhatja, hova megy. Vigyázzunk arra, hogy ne feledjük el, honnan jöttünk. Így talán rátalálunk az útra, amely a jövőbe vezet, amelyre oly nagy szükségünk van ebben a rohanó világban.*

Irodalom

BAUSINGER, Hermann

1982 *Az újrarajzolt nép. Hermann Bausinger válogatott tanulmányai. Fordításgyűjtemény.* ELTE Bölcsészettudományi Kar Folklore tanszék, Budapest

BERGSON, Henri

1939 *Matière et mémoire. Essai sur la relation du corps à l'esprit.* http://classiques.uqac.ca/classiques/bergson_henri/matiere_et_memoire/matiere_et_memoire.pdf (letöltés ideje: 2015. 10. 20.)

BOURDIEU, Pierre

1996 *Sur la télévision. Suivie de L'emprise du journalisme. Raisons d'Agir,* Liber, Paris

DELEUZE, Gilles

1983 *L'image-mouvement.* Édition Minuit, Collection Critique, Paris

GAGYI József

2009a *Modernizáció és a motorizáció folyamata.* In: Gagy József – Pletl Rita – Ungváry-Zrinyi Ildikó – Ungváry-Zrinyi Imre – Varga Attila: *A társadalmi változások kommunikációs univerzuma.* Mentor Könyvkiadó, Marosvásárhely, 21–45.

2009b *A televíziózás új formái vidéken a kilencvenes években.* In: Gagy József – Pletl Rita – Ungváry-Zrinyi Ildikó – Ungváry-Zrinyi Imre – Varga Attila: *A társadalmi változások kommunikációs univerzuma.* Mentor Könyvkiadó Marosvásárhely, 138–149.

GYÁNI Gábor

2014 *Kollektív emlékezet vagy történetírás?* Előadás a Történelemtanárók 23. Országos Konferenciáján. <http://www.tte.hu/toertenelemtanitas/toertenelemtanarok-orszagos-konferenciaja/7843-gyani-gabor-kollektiv-emlekezet-vagy-toertenetiras> (letöltés ideje: 2015. 12. 20.)

JUHOSNÉ SZÁSZ Rozália

1999 *Helytörténeti ismertető.* Szék Község Önkormányzata, Szék

KESZEG Vilmos

2011 *A történetmondás antropológiája.* Kriza János Néprajzi Társaság–BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék, Kolozsvár

KÜLLŐS Imola

2004 *Közköltészet és népköltészet. A XVII–XIX. századi magyar világi közköltészet összehasonlító műfaj-, szüzsé- és motívumtörténeti vizsgálata.* L'Harmattan, Budapest

LE GOFF, Jean-Pierre

2012 *La fin du village. Une histoire française*. Editions Gallimard, Paris
SZÁSZ Rozália

2014 *Fekete gyökéren*. (Széki magyarok évszázadai.) Kráter Kiadó, Pomáz
TASNÁDY Erika

2015 A (nép)dal: a nemzeti identitás hordozója. A széki énektalimlak mar-
gójára. *Erdélyi Múzeum* LXXVII. (2) 39–52.

TÓREY Zoltán

2004 *Az emberi öntudat forrása. – Az agytól az elméig*. OKKER, Buda-
pest

Cei 20 de ani ai Televiziunii din Sic

În perioada de după căderea regimului comunist, la începutul anilor 90 au fost înființate pe întreg teritoriul transilvan mici studiouri tv sau rețele pe cablu locale (și) de către comunitățile maghiare. Printre acestea se regăsește și Televiziunea din Sic, proiect demarat în 1993. În localitatea Sic, reunoscută prin cultura sa populară tradițională, media a parcurs o traiectorie specifică. În cele două decenii de funcționare, postul local și-a câștigat independența. Datorită filmelor și programelor producții propriie a deservit educația comunității locale, procesul de (re)definire a identității ei și a întăririi acesteia.

20 Years of Szék TV (Sic TV)

After the abolishment of communism, at the regime change by the early 1990s there were established small regional TV-studios, smaller TV-networks (even) by the Hungarian speaking communities. The Széki TV (Sic TV) from 1993 belonged also to these ones. The media had a special role in Sic, which is famous for preservation of traditional folk culture. They reached the independency during their 20 years long operation. Their locally produced films, shows, programmes are contributing to the education, (re-)creation and strengthening of the identity of the local community.